

INTERESI DRŽAVNOG MENADŽMENTA EKONOMIJOM

Veselin Vukotić

Fakultet za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, UDG, Podgorica

REZIME

*Kako nastaje država? Koji praktični problem je rješavan nastankom ove institucije? U kojim okolnostima je nastala država? **Zašto** su važna ova pitanja?*

*Da bi razumjeli prirodu neke institucije, potrebno je razumjeti njenu **ideju nastanka**, koliko god da je taj nastanak bio daleko u prošlosti. Nije dovoljno znati šta je država danas, šta je njena uloga, organizacija i sl. Treba uhvatiti tu prirodnu ideju ove institucije! Ideja je u osnovi svega! Ideja je priroda pojavnosti!*

Nekoliko je pitanja koja daju kontekst ideji ovog rada! Da li je ideja države danas, u novim okolnostima, ugrožena, odnosno da li je neophodna njena modernizacija i promjena? Da li se današnji uslovi funkcionisanja države razlikuju od uslova koji su doveli do nastanka države?

Da li se na državu, njenu ulogu i organizaciju, mora gledati statički? Da li je država kao takva data i nepromjenjiva?

Da li je ideja države u novim današnjim okolnostima dobila neki drugačiji oblik i drugačiju manifestaciju? Kako se ta ideja i njena promjena realizuju na nivou jedne male države kakva je Crna Gora? Kao rezultat odgovora na ova pitanja imamo upozorenja da se mora napuštati klasično shvatanje i organizacija države, odnosno da je došlo do velikih promjena u suštini ove institucije!

KLJUČNE RIJEČI: *Ideja nastanka, Institucija, Društvo, Država, Crkva, Interes*

ABSTRACT

*How was the state created? Which practical problems had been solved by creation of the state? In which condition was the state created? **Why** are all these questions important?*

*In order to understand the nature of an institution, it's necessary to understand **the idea** of its **creation**, no matter how long in the past was the institution created! It's not enough to know what the state represents today, what the role of the state is, how it is organized, etc. It's necessary to catch the natural idea of the institution! The idea lies in the foundation of each and every thing in this world! The idea is in the natural essence of everything that appears on this world!*

Several questions give the context to the idea of this paper. Is the idea of the state in today's new circumstances endangered; in other words whether the institution of state needs modernization and change? Do the conditions in which the state operates today differ from the conditions which lead to the birth of the institution of state?

Do we have to have static view on the state, its role and organization? Whether the institution of state is given as such and unchangeable?

Has the idea of state in today's new conditions got a different shape and different manifestation? How are this idea and its change realized at the level of a small state such as Montenegro? As a result of the answer on all of these questions we have to abandon classical understanding and organization of state, i.e. crucial changes have happened in the essence of this institution!

KEY WORDS: *Idea of creation, Institution, Society, State, Church, Interest*

1. POZADINA IDEJE

Kako nastaje država? Koji praktični problem je rješavan nastankom ove institucije? U kojim okolnostima je nastala država? **Zašto** su važna ova pitanja?

Da bi razumjeli prirodu neke institucije, potrebno je razumjeti njenu **ideju nastanka**, koliko god da je taj nastanak bio daleko u prošlosti. Nije dovoljno znati šta je država danas, šta je njena uloga, organizacija i sl. Treba uhvatiti tu prirodnu ideju ove institucije! Ideja je u osnovi svega! Ideja je priroda pojavnosti!

Razumije se da u ovom radu neću davati neki istorijski pregled nastanka države. Isto tako, neću se zadržavati na političkim organizacijama država, kao što je npr. carstvo. Uz to, pratiću ideju nastanka države na Zapadu. Nekoliko je pitanja koja daju kontekst ideji ovog rada! Da li je ideja države danas, u novim okolnostima, ugrožena, odnosno da li je neophodna njena modernizacija i promjena? Da li se današnji uslovi funkcionisanja države razlikuju od uslova koji su doveli do nastanka države?

Da li se na državu, njenu ulogu i organizaciju, mora gledati statički? Da li je država kao takva data i nepromjenjiva?

2. CILJ RADA

Da li je ideja države u novim današnjim okolnostima dobila neki drugačiji oblik i drugačiju manifestaciju? Kako se ta ideja i njena promjena realizuju na nivou jedne male države kakva je Crna Gora? Kao rezultat odgovora na ova pitanja imamo upozorenja da se mora napuštati klasično shvatanje i organizacija države, odnosno da je došlo do velikih promjena u suštini ove institucije!

3. KOJI PRAKTIČNI PROBLEM DOVODI DO JAČANJA INSTITUCIJE DRŽAVE?

Srednjevjekovna Italija, kao začetnik ideje razvoja sadašnjeg Zapada je bila poznata po gradovima-državama. Ovi gradovi-države nastali su na ruševinama Rimskog carstva.¹

Zašto pominjem gradove-države i Rimsko carstvo? Zar to nije daleka prošlost? Zar mi danas ne govorimo o modernoj, liberalnoj, demokratskoj državi?

Da li možda današnja, liberalna država vuče korijene iz ovih starih političkih institucija? Da, vuče korijene!

Carstvo i gradovi-države su bili oblici političkog organizovanja. Padom Zapadnog Rimskog carstva, carstvo kao politička forma je srušeno na Zapadu, ali nastavljeno na Istoku. Ipak, ideja carstva je bila jaka i ona se dugo zadržala u Evropi. Svaki kralj je želio da bude „car u svom kraljevstvu“!

Zar ista ideja nije ispunjavala Napoleona, Bizmarka, Treći rajh?... Zapravo, sve državne organizacije do kraja Drugog svjetskog rata su imale uzor u Rimskom carstvu. Tek sa završetkom oba svjetska rata, ova ideja je izgubila moć uzora!

¹ Martines, Lauro (1979): *Power and Imagination, City-States in Renaissance*, John Hopkins University Press, Washington, DC

Šta u sebi sadrži ideja **carstva**? „Carstvo, to je na jednom mjestu okupljen cjelokupni poznati svijet, sa jedinstvenom vlašću. Ideja carstva ne mora da se odnosi na prekomjerno osvajanje nekoliko pojedinaca (Aleksandar, Cezar, Karlo Veliki, Napoleon), već na zajednicu ljudi, na univerzalnost ljudske prirode koja želi da bude priznata i promišljena u okvirima i od strane jedne vlasti.“² Carstvo je prirodna politička ideja.

Grad je drugi veliki model političke organizacije.³ On nastaje kada se sakupi dovoljan broj ljudi na jednom mjestu. Koja je ideja grada? „To je ideja jednog javnog mjesta, gdje se ljudi, građani dogovaraju i odlučuju o svojim zajedničkim poslovima. To je ideja gospodarenja ljudske zajednice nad uslovima svog života.“⁴ Ova ideja je bila moćna u Evropi. Npr. gradovi Venecija, Firenca, Đenova,... Pobjedom monarhije, ideja grada slabi, da bi se danas pod platformom decentralizacije političke organizacije, ponovo pojavila u okviru nacionalne države. Istorija Evrope pokazuje da ni carstvo, ni grad, niti neka njihova kombinacija, nisu postali dominantna politička organizacija. To je u Evropi postala monarhija! Kako?

Treći oblik organizacije bila je **crkva**. Svakako ona nije istog reda i karaktera kao što su grad i carstvo. Ona nije svrhovna politička i društvena zajednica. Ali, ona je u jednom trenutku (14. i 15. vijek) postaje veliki politički problem u Evropi! Zapravo, politička istorija Evrope se može prikazati kao istorija odgovora na probleme koje je postavila crkva. Crkva daje odgovor na neka pitanja. Taj odgovor izaziva novo reagovanje u nereligioznom svijetu: „Da li se zemlja okreće?“. Crkva kaže: „Ne!“... Đordano Bruno kaže: „Da!“... Crkva ga spaljuje kao bezbožnika! Tako se kao ključni problem razvoja evropske misli, kako kaže Menon, može formulisati kao **teološko-politički problem**. Poslije upada Varvara i sloma carstva i gradova, crkva je postala jedini oblik organizovanja, ne samo religioznog, već ukupnog društvenog, nacionalnog, političkog života. Na taj način crkva upada u konfliktni položaj: s jedne strane nju ne interesuje ovaj svijet ili „Cezarov svijet“. S druge strane Bog i njegov božji sin imali su zadatak da ljude vode do spasenja, tako da je ona (crkva) jedini mogući put spasenja. Otuda crkva „ima pravo da pazi“, tj. dužnost „da pazi“ na sve što spasenje može da ugrozi. Što je dobro, a što je zlo u ljudskim djelima – to treba da odredi i da pazi crkva! Posebni zadatak crkve je da pazi na djela koja potiču od **vladara**. Zato ona sa posebnom pažnjom treba da motri na vladare kako oni ne bi inspirisali svoje podanike da čine djela koja bi ugrozila njihovo spasenje. I tako je crkva, po logici stvari, a ne sticajem okolnosti došla do zahtjeva da ima vrhovnu moć.

Tako crkva ulazi u još jedan konflikt: s jedne strane svim ljudima (i vjernicima i ostalima) dozvoljava slobodu izbora, a sa druge im jasno propisuje šta da rade. Istovremeno im nameće jaku religioznu praksu, i emancipaciju svetovnog života. Sa druge strane, profani svijet je želio da se odupre ovim težnjama crkve. Kako im se suprotstaviti? Između gradova i crkve nastajalo je sve veće neprijateljstvo! Gradovi su željeli zaštitu od crkve! U toj želji su nastala ozbiljna književna i umjetnička djela (Dante, Petrarca, Bokačo), kao i veliki neprijatelj crkve i hrišćanstva – Makijaveli!

Sukobi crkve su bili i sa carstvom! Čak se smatra da je Konstantin premjestio centar carstva iz Rima u Konstantinopolj, zbog tog duhovnog spora jer je Konstantin osjećao „da isti zid ne može da opaše i cara i papu“ i time Rim ostavio papi.

U tom trenutku politički problem Evrope je bio svijet koji nije bio religiozan, svijet laički i profani. Taj svijet je trebalo da se organizuje u formi koja nije bila ni grad ni carstvo! Pronađena je

² Manone, Pjer (2000): *Intelektualna istorija liberalizma*, Stubovi kulture, Beograd, str.13

³ Više o tome Martines, Lauro (1979): *Power and Imagination, City-States in Renaissance*, John Hopkins University Press, Washington, DC

⁴ Manone, Pjer (2000), opcit, str.13

„apsolutna“ i „nacionalna“ monarhija. Monarhija je bliže crkvi nego grad ili carstvo! Kralj će moći da pretenduje na „božansko pravo“ („Svaka vlast je od Boga“). Uz to, kraljevi podanici su poslušni, što odgovara crkvi.

Ipak, vremenom, monarhija želi da se odvoji od crkve, odnosno da je potčini sebi. Dolazi do odvajanja države od crkve! To je proces koji je bio u osnovi stvaranja nacionalnih država. U 19. i posebno 20. vijeku država postaje dominantna forma. Država blagostanja postaje „vlasnik“ života građana!

Država počinje da upravlja društvom! Na isti način kako je to nekada radila crkva (srednji vijek). Tada je problem bio kako da se obuzda crkva! Odgovor je bio: jačanjem države.

Šta je sada problem? Problem je kako da se obuzda država? Kako da država ne bude upravitelj društva?

Sada je problem kako da se društvo nametne državi? Kako da država bude dio društva, a ne obratno!

Kako osloboditi društvo od države i njene preraspodjele moći?

Pitanje je jeretičko tačno onoliko koliko je bilo jeretičko pitanje u 14. i 15. vijeku: kako da se društvo zaštiti od crkve?

Ideja pojedinca i njegove slobode bila je odgovor na pitanje ograničenja moći crkve: **jačanje države kao izraz slobodne volje građana.**

Da li je možda rješenje sadašnjeg problema ograničavanja moći države ponovo sloboda i povećanje slobode pojedinca? Da li je u **ideji slobode pojedinca** i to današnje rješenje!

4. IDEJA SLOBODE POJEDINCA – DANAŠNJI TREND

Crkva, odnosno hram sve je manje bitan za pojedinca. To su sve više trgovački centri! Hram se napušta. Biskupi i kaluđeri gube posao! Nekada najsigurniji posao na Božjoj zemlji postao je nanesigurniji, Ljudi na Zapadu napuštaju hramove (uz izuzetak SAD).

Novu vjeru pojedincu u 15. i 16. vijeku dala je država, odnosno u crkvu razočarani ljudi našli su utjehu u toplini zagrljaja države. Jednu dominantnu instituciju-**crkvu** zamijenila je druga-**država dadilja!** Država će se brinuti za sve! Država je doživljavana kao bedem protiv očaja! Ali, **pad Berlinskog zida** je pokazao da nas je i ona izdala. Vlade se, u mnogim zemljama povlače, dok ljudi pristali na to, sve češće donose odluke o sebi i svojim životima. Još prije 10 godina, tadašnji američki predsjednik Bil Clinton je rekao: „Doba velike vlade je završeno!“.

Javna potrošnja je prije 100 godina bila na nivou od 10-15% GDP-a. Sada je u većini razvijenih zhemalja na nivoz oko 50% GDP-a. Ipak, prisutna je tendencija pada. Npr. u Švedskoj je nivo javne potrošnje sa oko 60% GDP-a smanjen na 50%, u Irskoj sa 49% na 30%.

Mnoge funkcije države blagostanja sve više se privatizuju! Npr. u zdravstvenoj zaštiti sve je više privatne prakse. Slično je i sa obrazovanjem. Novo društvo nekoma pruža više prilika, ali svakom nameće više odgovornosti. Kako kažu autori knjige „Karaoke kapitalizam“ prešli smo iz **svijeta pouzdanosti** u **svijet individualne odgovornosti!**

Ljudi su sve više okrenuti **tržištu**! Tržiše je dominantna snaga novog doba i to je mehanizam za odvajanje sposobnih od nesposobnih! Ali, tržište nije zamjena za odgovornost. **Tržište individualizira**! Tržište danas postaje najvažnija institucija! Upravo u tom ambijentu jačanje tržišta i tržišnih snaga odvija se rješavanje današnjeg problema oslobađanja društva od države i jačanje uloge pojedinca i njegove slobode.

5. DRŽAVA KAO REFORMATOR DRUŠTVA I PROIZVOĐAČ DOBARA ili DA LI JE BERLINSKI ZID PAO NA POGREŠNU STRANU?

Snažno je u nas vjerovanje da je država osnovni instrument za reformu društva. Odnosno, da država treba da upravlja društvom. Isto tako uvriježeno je misljenje da je država nužno proizvođač strateških dobara i treba da bude garant građanima za dobijanje sredstava za život. Riječju, **država je od Boga! Zar i kralj nije od Boga?!**

Država treba da pazi na dobre i zle radnje svih građana! Da prepoznaje šta je dobro, a šta zlo! Da određuje i kontroliše dužnosti svakog pojedinca. Pojedinci treba da su poslušni državi! Poslušni građanin je graditelj dobre države! Državna ideologija je obavezna za sve!

Zar ovo ne liči na položaj crkve u srednjem vijeku? Zar i crkva, u ime Boga, nije pazila na građane? Zar i poštovanje religije nije slično obavezi služenja političkoj ideologiji? Ako je država bila rješenje za spasenje od crkve, šta je spasenje od moći države? Ako je **renesansa** bila viševjekovni period oslobađanja ljudi, da li je možda i **tranzicija** period oslobađanja ljudi od moći države?

Da li se ideja današnjeg oslobađanja pojedinca, njihovog duhovnog života od prevelike moći države, koja je rješavana tokom renesanse, može primijeniti i sada! **Zar megatrend jačanja tržišta kao institucije jasno ne ukazuje na potrebi drugačijeg shvatanja države i njene uloge?**

Pad Berlinskog zida treba tumačiti ne samo kao slom jednog sistema, već prije svega kao poruku iskustva da **država ne može biti glavni i jedini reformator društva**! Da je to mogla biti – zašto to nije uradila u socijalizmu, kada je imala apsolutnu vlast? Zašto država nije stvorila to željeno, novo društvo? Ili, kako **Ajn Rend** u „Veličanstvenom izvoru“ kaže „Postoje mnogobrojne varijante modernog kolektivizma (komunizam, fašizam, nacizam,...) koje su u potpunosti za očuvanje religiozno-altruističke etike, samo umjesto „Bogu“ od čovjeka očekuju da se žrtvuje „Društvu“... Ovi neoetatisti nijesu obožavaoci čovjeka, bili su samo sekularni mrzitelji ljudi, kao što su javno bili i njihovi mistični prethodnici!“⁵

Država blagostanja je u krizi! U krizi su svi državni sistemi: obrazovanje, socijalna zaštita, zdravlje.⁶ Isti problemi koji su se javljali i u 15. i 16. vijeku, kada se razvlašćivala crkva, prisutni su i dalje. Npr. kao što je u 15. i 16. vijeku nastale privatne škole kao pokušaj oslobađanja djece od crkvene ideologije, tako se i danas javljaju privatne škole kao oslobađanje od državne ideologije!

Zaista, sve više se postavlja pitanje na koji stranu je pao Berlinski zid! Da li na zapadnu ili na istočnu? Izgleda da je na istočnu – stoga je ideologija države blagostanja zahvatila Istok!

⁵ Rend, Ajn (2003): *Veličanstveni izvor*, Stylos, Beograd, str.9

⁶ Vidi, Bartholomew, James (2004), *The Welfare State*, Western, London

Između ideologije države blagostanja i ideologije socijalističke države, nema u velikom dijelu, bitnije razlike. I jedna i druga sputavaju pojedinca i, istina u različitim nivoima, guše njihove slobode, Otuda je npr. kod nas veoma omiljena tzv. **socijalistička transformacija socijalizma**, koja je sakrivena u demagoškoj i populističkoj frazi „socijalna država“!

6. NACIONALNA DRŽAVA I IDEJA ZATVORENOSTI ILI „ODBJEGLI SVIJET“

Suštinska ideja nacionalnih država je ideja zatvorenosti! Odnosno ideja zaokruženosti života ljudi na jednom području. Nekako, ona podsjeća na ograđene srednjovjekovne gradove: iz straha od neprijatelja grad je ograđen bedemima. Unutar bedema odigrava se život! Vodi se ekonomija samodovoljnosti ili tzv. **snadbjevačka ekonomija**! Brine se da se unitar zidina obezbijede tzv. strateški važni proizvodi za održavanje normalnog života: voda, hrana, energija i sl. Unutar tih bedema postoji i novac, koji „suveren grad“ štampa! Mada ni trampa nije bez značaja! Vezu sa okruženjem grad fizički ima kroz nekoliko „vrata grada“, uključujući ne samo javne, već i „tajne prolaze“! Ulaz i izlaz robe i ljudi je strogo kontrolisan. Strogo se vodi računa o deficitu, posebno trgovinskom deficitu: da se razmjena uravnoteži: koliko dobara uđe, toliko može da izađe! Potpuna uravnoteženost uvoza i izvoza! Unutar grada dominira inicijativa suverena grada i elite okupljene oko njih! Npr. niko ne može da gradi vodenicu kao privatnu! To može samo „suveren grada“! Sve je pod kontrolom i svako je pod kontrolom! Ideja spasenja grada i održavanje života ljudi ima religioznu snagu, koja se ogleda u slijepoj poslušnosti građana prema suverenu!

Iste tendencije, isti sistem vrijednosti razvija i nacionalna država. Zapravo, nacionalna država je nastavak i realizacije ideje grada, prilagođena novim okolnostima.

Da li možemo zamisliti da se danas npr. život Budve ili Kotora, organizuje u dijelu starog grada? Da svi žive tamo, da su na ulazu vojnici?... Nezamislivo!

A što kada je u pitanju nacionalna država? Da li primjećujemo sličnost u ideji organizovanja života? Zar državne granice nisu isto što i gradski bedemi? Zar priča o trgovinskom deficitu države i zabrana uvoza nije isto kao i priča o deficitu hrane u srednjovjekovnom gradu?

Kao što naš život u srednjovjekovnom gradu izgleda praktično nezamislivo, da li nam je i život u nacionalnoj državi praktično zamisliv?

Da li smo razmišljali da je progres uvijek povezan sa padom zida? Pad Rimskih zidina, pad gradskih zidina, pad Berlinskog zida?... Zašto je Kina danas najprosperitetnija ekonomija svijeta? Zbog pada Kineskog zida! Sve dok taj zid nije pretvoren u turističku atrakciju, Kina je gurala u zaostalosti!

Zidovi koje ljudi grade ipak se lakše ruše od mentalnih zidova u našim glavama! Stoga nije pitanje kako otvoriti državu i srušiti zidove oko nje, već kako otvoriti naše glave, našu misao!

Kako iz „ekonomije ježa“ u „ekonomiju orlova“?

Ako je sloboda pojedinca kriterijum svake dalje transformacije, onfa je važan odgovor na pitanje: **da li ima slobode unitar zidina**? A te zidine su sagrađene upravo da bi se zaštitila sloboda! Zato ih ljudi nerado i ruše! Zato se nerado ruše i bedemi nacionalne države!

7. ZAŠTO VIŠE NIJE EFIKASNA NACIONALNA DRŽAVA?

Bedeme i granice najčešće shvatamo kao mehaničke prepreke ulaska i izlaska roba i ljudi! Međutim, suština je u nečem drugom! Bedemi i granice su prepreke slobodnom protoku informacija. Što se dešava izvan grada? Koje informacije imaju stanovnici unutar grada? One koje im daje suveren! Stanovnici nemaju komunikaciju sa okruženjem! Zato i nemaju informaciju šta se dešava u okruženju. Sliku okruženja formiraju na bazi informacija koje im servira suveren i potčinjena elita. Tako je funkcionisao socijalizam!

Ko je srušio Berlinski zid? Ko je srušio socijalizam?

Srušio ih je **Bil Geits**! Srušila ih je I N F O R M A C I J A!!! Odnosno, tehnologija! Zar savremena tehnologija (internet, web-sajtovi, elektronska trgovina, blogovi,...) nisu savladali prostor? Da li postoji zid koji se ne može preskočiti? Nevidljiva informacija prelazi granice kao i jato ptica!

Kao što je rekao Michael Crichton: „Najveći izazov sa kojim se danas suočava čovječanstvo jeste izazov realnosti od fantastije, resnice od propagande“.

Informacija ruši današnji način organizacije nacionalne države!
Informacija je “neprijatelj“ nacionalne države, a ne tržište i globalizacija.

Zapravo, nacionalna država opstaje na strahu! Strah od gladi, strah od trgovinskog deficita, strah od inflacije, strah od susjeda, strah od stranaca koji su sve pokupovali, strah od nestanka strateških proizvoda! Ali **najveći strah na kome počiva nacionalna država je strah od slobode pojedinca!** Ako pratimo razvoj filozofije slobode, onda je ovo dio filozofije Makijavelija i Hobsa, koji polazi od toga da je strah ključni princip ponašanja ljudi!

Ako to primijenimo na današnje zemlje u tranziciji, onda je raširena jedna **iluzija shodno kojoj je politička tranzicija lakša od ekonomske tranzicije**, te da smo mi završili političku tranziciju, kroz višepartijski sistem i slobodne izbore, i da je ekonomski dio tranzicije mnogo teži! Odnosno, da je lakše doći do političkih nego do ekonomskih sloboda! To nije činjenično tačno! Ukoliko pogledate Crnu Goru, tada je domet u ekonomiji i ekonomskim slobodama neuporedivo veću nego u oblasti politike i političkog sistema! Stopa rasta ekonomije je oko 7% godišnje. Koristeći EURO – uvode se međunarodni standardi! Kolika je **stopa rasta npr. političkog dogovaranja u Crnoj Gori?** Kolika je stopa rasta zajedničkih predloga i inicijativa u Parlamentu? Zar je postojala veća partijska disciplina, a to znači da niko ne misli svojom glavom, od današnje višepartijske diktature? Da li smo razmišljali da je višepartijski sistem, makar do sada, bio posebna vrsta biznisa, odnosno promocije nesposobnih? Promocija nesposobnih, kroz političke partije i politički sistem je mnogo intenzivnija nego u jednopartijskom sistemu! Da li možemo govoriti o stopi rasta političkih sloboda, ukoliko je organizacija države ostala ista? Kako to da je država i državna birokratija u višepartijskom sistemu organizovana isto kao u jednopartijskom sistemu?

Ako je tako, zašto političari kažu da je naša ekonomsko tranzicija na početku? Političari su genetski predodređeni da kontrolišu ekonomiju! Sa povećanjem ekonomskih sloboda, sa sve većim brojem stranih kompanija, sa većom otvorenošću, mogućnosti kontrole su sve manje! Što političari imaju manje kontrole nad ekonomijom – to je po njima lošija ekonomska tranzicija!

Što manje siromašnih i što manje nezaposlenih – to manje tržište za političare, odnosno za današnje shvatanje politike! Zato političari i ne dozvoljavaju da se ljudi otrgnu od okova države – političari su ti koji o njima brinu, koji treba da ih spase! „**Ideja spasenja**“ koju zastupaju političari je ideja preuzeta od crkve! Nema razlike između kaluđera i političara! I jedne i druge treba poslušati! I jedni i drugi traže poslušnost! I jednima i drugima smeta kreacija i individualnost. Istina, i među

kaluđerima je bio jedan Toma Akvinski! Ali, ja govorim o većini. Prije svega ne govorim o pojedincima, već o dominantnoj ideji koja ispunjava sloj tih ljudi!

Jedna ovakva politička logika sudara se sa današnjom prohodnošću informacija! Sve više ljudi odlazi izvan zemlje! Sve više stranaca je ovdje! Ne govorim o tehnologiji koja sve to omogućava!

Na taj način se priprema mentalni teren za tržište i globalizaciju!

Sa druge strane oštrica pristalica nacionalne države je protiv tržišta i globalizacije! Protiv tzv. neoliberalizma! Danas se u Crnoj Gori širi strah od neoliberalizma! Kako bi protekcionisti inače funkcionisali, sem na ideologiji straha i zaštite (protekcije) ljudi od neprijatelja! Njima je strana ideologija **slobode pojedinca**! U socijalnoj državi, kao ni u srednjevjekovnom gradu, nema slobode pojedinca! Sloboda pojedinca postoji samo u društvu, kako kaže Ajn Rend, koje omogućava da nam je potreban socijalni sistem u kome „idealni čovjek može da egzistira i funkcioniše – slobodan, produktivan, racionalan sistem koji zahtijeva i nagrađuje najbolje u svakom čovjeku, što je očigledno u zatom trenutku bio *laisser-faire* kapitalizam.⁷

Brzina razvoja informacija i informacione tehnologije je, uslovno rečeno, neprijatelj logike stare nacionalne države! Nisu to tržište i globalizacija! Kao i obično, najopasnija državna elita i birokratija, uvijek puca u pojavu, ne u korijen i prirodu pojave!

„Hoćemo kontrolu nacionalne ekonomije – nećemo tržište!“

„Nećemo privatnu svojinu – hoćemo državnu!“

Zar to nisu populističke parole?

A zašto se ne kaže: „Nećemo kompjutere! Nećemo internet! Nećemo elektronsku trgovinu!“.

E, to nije populistički prihvatljivo!

Zahvaljujući informacijama kreiraju se ponuda i tražnja, tj. tržište!

Tržište je zov za kapitaliste i preduzetnike!

Ruše se granice! Dolazi do globalizacije! **Globalizacija znači denacionalizaciju!**

Skidanje granica da bi kapital imao slobodan protok! Informacije su već napravile kontekst da se, prije ili kasnije, povinujete zahtjevima tržišta i globalizacije!

Šta znači sadašnje odbijanje liberalizma u Crnoj Gori, tj. odbijanje globalizacije i tržišta i jačanje protekcionističkog pokreta za državu blagostanja?

To znači da Crna Gora ne želi privatni kapital! Da se opredjeljuje za državni kapital! Za izgradnju ekonomije na državnoj svojini! Za državni menadžment ekonomijom!

Informacija, a ne globalizacija dovodi do nove igre moći!

U toj novoj igri moći ključnu ulogu igraju oni koji imaju kapital i preduzetničke ideje! Ranije je moć bila u a) vojsci; b) politici (ideologiji, kolonijalna moć).

Ranije se ističe važnost tzv. **teritorijalnog** pristupa („srednjevjekovni grad“) jer se tako izbjegava ulazak stranaca i stranih kompanija radi zaštite sopstvene države i nacionalne ekonomije“

Danas je moć u **prijetećem nedolasku investitora** ili u **njihovom prijetećem odlasku**. Ako hoćeš da dođe kapital, tvoja volja! Ako ne želiš da dođe – tvoja volja!

⁷ Rend, Ajn (2003), opcit, str. 7

Moć je u ne-osvajanju! Strah da vas neće niko!

Tako bi ideologiju straha nacionalna države od osvajanja spolja, trebalo **zamijeniti logikom straha od ne-osvajanja od strane spoljnog kapitala!**

Znači, tranzicija države kao institucije je da se strah od osvajanja zamijeni strahom od ne-osvajanja! Očigledno, država uvijek funkcioniše na strahu!

8. DRŽAVA U CRNOJ GORI U SVIJETLU NOVIH TRENDOVA

8.1 Kako je nastala sadašnja crnogorska država?

Crna Gora je jedina država u Istočnoj Evropi nastala nakon pada Berlinskog zida, koja je uspostavljena voljom građana, na referendumu, kojem nije prethodio rat sa maticom. Ključna ideja nastanka je vezana za slobodu pojedinca i slobodu građana ovog područja! Veća sloboda svakog pojedinca je bila moto **ideje suverenosti**.

Veće ekonomske slobode i veća samostalnost u ekonomskoj organizaciji države i njenim interakcijama sa okruženjem, više biznisa – manje države bila je platforma ekonomskih reformi, na kojima je dobijena suverenost!⁸ Više uticaja tržišta i institucija – manje uticaja diskrecione moći političkih partija i njihovih lidera!

Šta se desilo u međuvremenu?

Koncept slobode se vidljivo i nevidljivo napada! Promoviše se ključni kolektivistički pristup mehaničke jednakosti ljudi, u vidu socijalne, odnosno socijal-demokratske političke doktrine. Protekcionistička misao kao da vreba sa svake strane. Velika država koja kontroliše sve, velika državna preduzeća kao „politički socijalni jastuci“ – to je moto za koncept tzv. socijalne države u Crnoj Gori.

Ideju slobode mladosti i kreacije sve više zamjenjuje **ideja demoskleroze** ljudi koji samo u ravnoteži sa prošlošću vide budući napredak.⁹ Sukob ideje mladosti sa idejom demoskleroze je još uvijek za mnoge nevidljiv. Ipak, on je sve jači! I opredjeljuje buduću sudbinu Crne Gore.

⁸ Vukotić, Veselin (2001): *Koncepcijske osnove novog ekonomskog sistema u Crnoj Gori*, ISSP, Podgorica

⁹ Ranch, Jonathan (1994): *Demosclerosis, the Silent Killer of American Government*, Times Books, New York

8.2 Da li je moguća socijalna država u Crnoj Gori?

Socijalna država je tzv. brižna država! Ona štiti pojedinca, obezbjeđuje mu zaposlenje, obrazovanje, zdravstvo, jeftinu struju, nisku cijenu prehrambenih proizvoda i sl...

Ne ulazim u etičku ili moralnu stranu ovakvog pristupa i u to koliko jedan ovakav pristup ruši dostojanstvo pojedinca! Zar ovo nije priznavanje lične nemoći da obezbijedimo ono što nam je za život neophodno?

Više govorim o ekonomskoj strani problema: **odakle novac za svu tu brigu?** Ideja socijalne države, u krajnjem jeste, da se vrši preraspodjela od jednih slojeva društva, ka drugima! Svaka preraspodjela je rezultat političke odluke! Na koju i kakvu ekonomsku moć se oslanjaju političke odluke preraspodjele, odnosno **kako se hrane nervi preraspodjele u konceptu socijalne države?** Postoji više mogućih izvora.

Prvi su **prirodni resursi!** Obilnost nafte, gasa, zlata, ruda, drveta, ribe i sl. omogućava da država dođe do novca potrebnog za preraspodjelu, odnosno za finansiranje socijalne pravde! „Profit od Boga“ pripada političarima koji ga kroz sistem preraspodjele dijele pravedno!

Drugi ključni izvor jesu **porezi.** Visokim porezima se obezbjeđuje novac u budžetu.

Ako znamo da Crna Gora nema tako izdašna i „besplatna“ prirodna bogatstva, da li zagovornicima socijalne države ostaju samo visoki porezi kao način pribavljanja „socijalnog novca“?

Istina, postoji pokušaj da se npr. kroz **državna preduzeća** nađu ti socijalni jastuci, odnosno novac za preraspodjelu! Npr. **energetika!** Pod motom da država treba da obezbjeđuje strateške proizvode, da brine o strateškim proizvodima i prirodnim bogatstvima zaustavlja se privatna inicijativa u tim oblastima i jača državno upravljanje.

Znači, socijalna država počiva na, uslovno, tri stuba:

1. jeftini prirodni resursi
2. visoki porezi
3. državna preduzeća (socijalne i „pravedne“ cijene)

Kako ove tri „komponente socijalne države u Crnoj Gori izgledaju u kontekstu modernih megatrendova globalizacije i odvajanja države od nacije?

Kako ovo utiče na ključni megatrend: **priliv kapitala?** Da li će se ulagati kapital u zemlji koja ima visoke poreze? Da li će se u vremenu jačanja tržišta, ulagati kapital u zemlju u kojoj je država vlasnik preduzeća i organizuje svoj biznis? Da li su ovi elementi socijalne države privlačna ili odbojna sila kapitalu? Ne zaboravimo, bez toga kapitala svaka zemlja je osuđena na propast!

8.3 Veličina Crne Gore i koncept socijalne države

Najspornije pitanje u Crnoj Gori, koje poprima čak i ideološki karakter, jeste pitanje njene veličine. Da li je zemlja sa oko 630.000 stanovnika **mala, velika** ili je čak **velesila**? Svi ćemo se složiti na ovom nivou rasprave da je mala! Ipak u konkretnoj realizaciji organizacije drave ponašamo se drugačije! Crna Gora treba da ima sve organe kao i SAD, Japan, Njemačka, Kina! Da ima sva ministarstva, da ima diplomatiju, da ima veliki broj zaposlenih u birokratiji, da ima sva regulatorna tijela. Sada nas očekuje i oko 140.000 stranica evropskih zakona... Kao da hoćemo da imamo veliki prekookeanski brod, ali bez goriva.

Nasuprot tome ponuđen je koncept **mikrodržave**. Mala, efikasna državna administracija, „stajaća“ administracija ne veća od 333 zaposlena i **stručno i efikasno sudstvo**. Umjesto višepartijskog predložen je **predsjednički sistem**. Privatizacija treba da bude u svim oblastima ekonomije, ali i oblasti zdravstva, obrazovanja i penzija. Samo kroz prvatizaciju i javno-privatno partnerstvo može se povećavati efikasnost sadašnje državne potrošnje. Pitanje efikasnog upravljanja budžetskim sredstvima je stoga ključno pitanje **makroekonomskog menadžmenta u Crnoj Gori**. Pri ovom konceptu organizacije državne birokratije to nije moguće! Mentalni resursi u Crnoj Gori, pogotovu u politici za promjenu koncepta organizacije države ne postoje. Umjesto da je to ključno pitanje rasprave o ustavu, to su neka pitanja iz prošlosti! Ni jedna država ne može se razvijati samo na simboilima. Potrebna je i prosperitetna ekonomija. Upravo, koncept socijalne države to onemogućava – Crnu Goru gura ponovo na put u izvjesnu nerazvijenost.¹⁰

Zahvaljujući mentalnoj snazi socijalne države, države dadilje, u glavama političara, mi danas u Crnoj Gori nemamo ni vode na primorju, ni metra autoputa, 30 godina sagrađena ni jedna elektrana...

Jednostavan zaključak je da Crna Gora, kao mala ekonomija, **nema mogućnosti da se razvija na konceptu socijalne države!** Za to nema prirodne resurse! Poreska baza je suviše uska da bi se mogao prikupiti veliki novac za preraspodjelu. Državna preduzeća su se pokazala veoma neefikasnim!

Riječju, ne postoji izvor za finansiranje socijalne logike u Crnoj Gori! Svakako ekstremno ugrožene socijalne grupe treba pomoći (stare, bolesne, nemoćne,...). **Socijalna politika prije svega treba da se zasniva na pomaganju ljudima da ulažu u svoje znanje, kao i u otvaranju sopstvenog biznisa, kroz veće ekonomske slobode, itd.** Mala država traži razvojnu socijalnu politiku, ne parazitsku, kakvu protežiraju protekcionisti.

¹⁰ Međunarodna naučna konferencija: Crna Gora – mikrodržava, ISSP, Podgorica, juna 2001. godine

8.4 EURO i makroekonomski menadžment

Crna Gora već 8 godina koristi stranu, konvertibilnu valutu: DEM, a potom EURO! Da li je ova činjenica važna sa aspekta makroekonomskog upravljanja, mjesta i uloge vlade, cilja makroekonomske politike?

Da li Crna Gora može da utiče na količinu EURA u Crnoj Gori? Da li Crna Gora može da štampa EURO?

Moj odgovor je DA! Crna Gora može i mora da štampa EURO! Bez toga će brzo ući u stagnaciju!

Zapravo, količina EURA u Crnoj Gori je pokazatelj priliva kapitala u Crnu Goru! Ukoliko se vodi politika socijalne države, umjesto slobodne, otvorene, tržišne ekonomije, tada će EURO da „iscuri“ iz Crne Gore!

Protekcioniistička struja ekonomske misli, posebno okupljena oko Centralne Banke i djelova Vlade, i nekih političkih partija u Parlamentu stalno nas plaši da će slobodna trgovina dovesti da „iscuri“ EURO iz Crne Gore! Plaši nas trgovinskim deficitom!

Šta će biti kada se sve privatizuje, kada se sve rasproda? Po njima, staće život!

Pa, valjda će i tada postojati neki vlasnici koji su uložili taj kapital i koji će, logikom kapitala, preduzimati aktivnosti za očuvanje i unapređenje tog kapitala. Da li je opasnost za državu da se nešto što se sada ne koristi ili se neefikasno koristi proda nekom ko to želi da koristi ili da poveća ekonomsku efikasnost?

EURO je oduzeo državi jednu važnu funkciju: monetarnu politiku.

To znači da Centralna banka ne može da „štampa“ EURO! Nema klasičnog štampanja novca! Ipak, da li je država nemoćna kada je u pitanju „štampanje“ EURA! Svakako da nije!!!

Ipak, rješenja su različita! Protekcioniistička struja se zalaže za otežavanje uvoza, za zaštitu domaćih firmi, za povećanje poreza i nameta! Sve to ima za cilj smanjenje odliva EURA iz Crne Gore, njegovo nasilno zadržavanje.

Sa druge strane liberalni koncept se zalaže da ekonomske slobode i preduzetništvo i biznis! Ukidanje svih barijera razvoju preduzetništva i biznisa! Omogućiti slobodni priliv i odliv kapitala!

Tako ekonomske slobode postaju štampanje EURA u novim uslovima. Ovo je tipičan slučaj sukoba uloge Vlade koju zahtijevaju novi strukturni odnosi u ekonomiji, i starog shvatanja uloge vlade~ Inercija i zadržavanje starog mehanizma je najveći protivnik vlade i vladine politike.ć

Na toj liniji je i definisanje osnovnog cilja makroekonomske politike u vidu makroekonomske stabilnosti! Šta je makroekonomska stabilnost? To je niska inflacija i ravnoteža budžeta. Ako je inflacija rezultat štampanja novca – tada mi u Crnoj Gori nemamo veliku šansu da imamo inflaciju! Što se tiče budžeta – to je jedna mehanička politika prihoda i rashoda! Količina znanja i napora da se vodi jedna ovakva politika i ne mora biti velika. U takvim uslovima sve vrvi od „eksperata“, od vlade, preko NGO sektora, do političkih partija!

Makroekonomksa stabilnost kao cilj ekonomske politike je uspostavljena na temeljima kejnzijanske ekonomije, u uslovima kada je vjera u državnu potrošnju kao motor razvoja bila dominantna u ekonomiji. Da li je danas državna potrošnja ta koja vuče ekonomiju naprijed? Npr. javni radovi! Velike subvencije preduzećima! Visoki porezi!...

Prema tome, taj tradicionalni cilj ekonomske politike ostaje važan kao sredstvo za postizanje ekonomskog rasta i razvoja. Ako je makroekonomska stabilnost cilj sama po sebi, onda je to uvažavanje tzv. Pavlovljevih refleksa u ekonomiji i **vjera da je ekonomija dresirana!** Reaguje tačno onako kako žele političari!

8.5 Razvoj kao poželjni cilj ekonomske politike

Razvoj je promjena u strukturi, o odnosima u jednoj ekonomiji i jednom društvu. To je kvalitativan proces. Istovremeno, to je dinamički proces. Razvoj vodi direktno ka povećavanju kvaliteta života građana jedne zemlje. Ovo tim prije što se razvoj manifestuje kroz novr investicije, nove firme, novo znanje, novi kvalitet usluga obrazovanja, zdravstva, nove puteve... Razvoj naglašava i nove tehnologije, nova poslovna partnerstva, nove biznise. Sve se to manifestuje i u novom načinu razmišljanja, u promjenama paradigme življenja i mišljenja građana jedne države!

Da li je ponašanje države i njene administracije, njeno razmišljanje i mentalno stanje, kao i njena organizacija istovjetna kada je cilj ekonomske politike – razvoj, kao kada je to – makroekonomska stabilnost?!

Postoji velika razlika. Makroekonomska stabilnost je plivanje u bazenu! Razvoj je plivanje u planinskoj rijeci! Ili, makroekonomska stabilnost je kao trčanje u ravnici, razvoj je kao trčanje uzbrdo ka vrhu koji se ne vidi! Makroekonomska stabilnost, da bi se postigla, traži manje znanja! Smanjiti štampanje novca, povećati ili smanjiti poreze, uzeti pa preraspodijeliti danas i nije neko veliko znanje. Kada su zahtjevi i ambicije mali – svako je stručnjak! Nažalost, to prividno znanje (ne shvatanje posljedica) je pogubno i vodi u nezaposlenost!

Za razumijevanje države mi ekonomisti bi trebalo mnogo više da čitamo ekonomske sociologe, npr. **Maksa Vebera**, koji govori o značaju načina finansiranja države na ekonomiju zemlje. Po njemu samo prikupljanje **prihoda iz poreza** vodi tzv. **racionalnom kapitalizmu**. Finansiranje države iz liturgija (obeveze povezane sa povlasticama, npr. plaćanje da se ne ide u vojsku ili oslobađanje od poreza neke aktivnosti); ili iz sopstvenih državnih preduzeća ne vodi ka modernoj državi. Postojanje državnih preduzeća je moderni feudalizam, koji kroz njihov monopol ruši efikasnost ekonomije. Ako država nema liturgije i ako nema vlastitih preduzeća, onda se ona naziva **poreska država**. Efikasnom kapitalizmu odgovara samo poreska država!¹¹

Šumpeter govori o mogućnostima krize poireske države. Jadan od razloga za to je pretjerano oporezivanje, posebno preduzetnika. Šumpeter tvrdi da pretjerano oporezivanje znači kraj ekonomskom rastu. Isto tako, poreska država je u krizi ukoliko menadžeri plaćaju progresivne poreze jer gube interes da mnogo rade. I treći uzrok krize države nastaje kada ljudi počnu tražiti sve više i više od države i istovremeno počnu osporavati legitimitet privatne svojine i kapitalistički način života! Poreska država zapravo počiva na samointeresu.¹²

James O'Connor je u knjizi „Fiskalna kriza države“ 70-ih godina prošlog vijeka iznio tezu da će država kasnog kapitalizma ući u opasnu protivurječnos između dva ključna zadatka kapitalističke države: „akumulacije“ (razvoja) i „legitimacije“ (makro stabilnosti). Ova konfliktnost će nužno dovesti da država ne može osigurati razvoj (dovoljno državnih investicija) i dovoljno sredstava za potrošnju stanovništva!¹³

¹¹ Veber, Maks (1986): *Protestantska etika*, Zagreb, Globus

¹² Šumpeter, Josef (1986): *Kapitalizam, demokratija, socijalizam*, Globus, Zagreb

¹³ Prema: Swedberg, Richard (2005): *Ekonomska sociologija*, Mate, Zagreb

Neil Fligsten u knjizi „Trište kao politika“ govori o tzv. intimnom odnosu između države i stvaranja tržišta! „Oblikovanje tržišta vidim kao dio oblikovanja države!“ Po njemu, ulog države je posebno važna u ostvarivanju toga da tržišta ne postanu previše takmičarska, nego da budu stabilna – i sve postojeće korporacije žele navesti državu na ograničavanje konkurencije radi odtvarivanja stabilnih tržišta! Jedna od napomena jeste da u početku razvitka kapitalizma u nekoj zemlji država razvija svoinska prava, zakone i pravnu i strukturu vlasti (politički sistem) koji stabilizuju tržište za najveće kompanije! U budućnosti, te će strukture snažno uticati na budući ekonomski razvoj. Pošto ta pravila imaju podršku najvećih korporacija, trebaće velika kriza da ih promijeni – poput rata, recesije ili sloma države.¹⁴

Prema tome, bijeg od razvoja kao cilja ekonomske politike i zadržavanje makroekonomske stabilnosti kao cilja, znači zadržavanje postojeće ekonomske strukture, očuvanje monopola i, što je ekonomski najteže, stari način razmišljanja i rada u državnoj i političkoj organizaciji države.

Međutim, u Crnoj Gori zadržavanje makroekonomske stabilnosti kao cilja ekonomske politike ima i ideološko-političku stranu! Zapravo makroekonomska stabilnost podrazumijeva jaku kontrolu države nad ekonomijom, ne samo kroz poreze i regulaciju, već i kroz zadržavanje državnih preduzeća. Otuda je privatizacija i zaustavljna! Sa druge strane, ulazak u EU je proglašen ciljem ukupne aktivnosti Vlade. Tako EU nije sredstvo ka većem razvoju već je to **cilj sam po sebi!** Tako je Vlada umjesto **Agende razvoja**, prihvata tzv. **Agendu štrikova**, odnosno mehaničkog ispunjavanja uslova ulaska u EU. Suština, koja znači razvoj, ostaje po strani!

8.6 Zašto se izbjegava Agenda razvoja i na njoj zasnovana ekonomska politika?

Više je razloga. Dva su dominantna:

- 1) Strah od ekonomskih sloboda
- 2) Strah od neminovne reorganizacije državne uprave

- 1) Strah od ekonomskih sloboda se može poistovjetiti sa strahom od biznisa, od mogućeg biznisa. Polazište je da država ne smije da izgubi moć u ekonomiji. Ona mora biti glavni igrač u ekonomiji. Zadržati velike firme i oblasti u državnom vlasništvu! Država treba da gradi infrastrukturu: puteve, vodu, elektrane, luke, aerodrome,...

Iz kojih izvora finansiranja?

ŽIz budžeta! Većih poreza, odnosno zaduživanja!

To je način da država ima moć, odnosno da je politika i dalje važna na način kako je bila važna i u starom sistemu!

Svaki biznis potez u Crnoj Gori je pod velikom prismotrom, kontrolim i kritikom političara, javno iz opozicije, tajno iz pozicije! Kao da svako prvo treba da pođe da traži dozvolu od političara da bi otvorio firmu ili ušao u neki posao! Instrumenti kontrole su razvijeni! Prije svega to su danas **urbanizam i ekologija!** Zapravo, pošto država nema dovoljno novca da kontroliše i upravlja, koriste se novi mehanizmi, posebno generalni i urbanistički planovi!

Politička opstrukcija ekonomskih sloboda čini nove investitore opreznim!

Isto tako i postojeće!

¹⁴ Isto

Što se dešava u zemljama koja u današnjim uslovima počinje da zaobilazi kapital? Nužno su osuđene na zaostajanje!

Strah od neminovne reorganizacije državne uprave

Reorganizacija podrazumijeva:

- (1) Povećanje znanja (administracije i političara)
- (2) Nova organizacija i komunikacija državne administracije
- (3) Nova podjela nadležnosti

Znanje: To je ključni faktor efikasnosti i produktivnosti rada. Misli se na profesionalna znanja, profesionalne vještine, kao i na znanje jezika. Isto tako, važne su i nove ideje! Međutim, danas je prisutna tzv. senilizacija državne uprave – sve je manje mladih i sve veći broj sposobnih napušta državnu upravu zbog uslova rada

Nova organizacija i komunikacija: Sa blizu 45.000 zaposlenih u državi, država je još uvijek veliki poslodavac. Sa 15 ministarstava, to je još uvijek velika vlada! Koncept mikrodržave je još uvijek daleko od shvatanja i prihvatanja. Sa velikom državom Crna Gora je osuđena da u trku sa modernim megatrendovima razvoja uđe zavezanih ruku ili sa tegovima na nogama!

Podjela nadležnosti: U suštini višepartijski sistem, odnosno politička organizacija podjele vlasti, na kojoj je insistirao još Monteskije, je još veoma nejasna. Parlament preuzima ulogu Vlade, Vlada pravosuđa i sl. Pitanje odgovornosti u takvoj situaciji je veoma zakomplikovano! Tako izvršna vlast odgovara za odluke zakonodavne vlasti. Sudska vlast je odgovorna za odluke izvršne vlasti. Sve je jasnije da je potreba uvođenja Predsjedničkog sistema sve bujnija!

Sa ova dva straha, tj. sa strahom od ekonomskih sloboda i strahom od reorganizacije same sebe, ne postoji način kojim bi makromenadžment mogao dugoročno obezbijediti visoke stope rasta GDP-a i povećanje dohotka po glavi stanovnika u Crnoj Gori!

9. UMJESTO ZAKLJUČKA ILI NOVE ANATEME

- 1) Mislim da se na državu i njenu ulogu mora sve više „gledati iskosa“ (Slavuj Žižek). Nedodirljivost države i mišljenje da postoji „samo jedna država“ i ponašanje pokornosti državi, upravo stvaraju taj veliki zjap između realnog i normativnog. „Država“ mora shvatiti da ekonomija nije **skladište** za njene zakone, regulacije, državni biznis! Ekonomija mora biti **partner!** Niske stope ekonomskog rasta, siromaštvo, nezaposlenost, generalno su odgovor realnog, ekonomskog svijeta na dominaciju države u ekonomiji. Pokušaj da se tom „simboličnom nadgradnjom“ (riječi, fraze, opredjeljenja) realnost popravi, stvara još veći zjap i još veću krizu (razne državne strategije za borbu protiv siromaštva).

Moramo se odreći te ideje „ekonomske ranoteže“ i potrebe da država uvijek drži ekonomiju u ravnoteži (tzv. makroekonomska stabilnost). Ekonomija **nije krug – to je kaos!** To je ponašanje na nepredvidiv način: to znači da se sistem nikada ne vraća u početno stanje! Ta haotičnost se ogleda u regularnim oscilacijama. Revolucionarni aspekt teorije haosa je u riječi „**čudni privlačitelj**“. Sve oscilacije su izazvane privlačenjem, odnosno od nekog čudnog privlačenja. Raspored grana na drvetu je haotičan, ali je ta haotičnost regulisana od nekog čudnog privlačitelja – sunca! Da li postoji takav čudni privlačitelj u ekonomiji? Ono što je naizgled

haos, kao npr. oscilacija na berzi ipak slijedi neko pravilo te oscilacije (haos) regulisane od privlačitelja! U ovom slučaju to je zarada – **profit!**

Potreban nam je paradigmatični preokret: ne istraživati i regulisati poredak nakon haosa, već da se **prije otkrije obrazac samog haosa i negove nepravilnosti disperzije**. Jednostavnije, treba istraživati razvoj i stvarati te čudne privlačnosti razvoju, pa tek onda istraživati makroekonomsku stabilnost.

- 2) Država je sredstvo legitimiteta prisile u rukama političke vlasti. Da li se u savremenim uslovima ta uloga mora ispoljavati na svim poljima? Da li svi ljudski odnosi moraju biti regulisani državnom prisilom? Zar zakoni u mnogim slučajevima nisu zaštita nejednakosti? Zar oni npr. nijesu zaštita bogatih od siromašnih? Da li ima više mjesta odnosima dobrovoljnosti i slobodne volje među ljudima? Kako se zove poredak koji znači odsustvo državne prisile? Zove se **anarhizam!** Da li nešto možemo naučiti i od tako anatemisanih filozofija, kakav je anarhizam! Pogrešno je misliti da je anarhizam za uspostavljanje odnosa bez bilo kakve prisile! Ne! On je protiv državne prisile, a za prisilu za koju se dogovore oni subjekti, oni ljudi na koje se to odnosi? Zar brak nije rezultat anarhizma? Otkud toliko NGO-a i potreba da se razvija ovaj sektor? Pa NGO-i su filozofija anarhizma! Mi imamo ideje – a vi, ako želite, možete da ih primijenite! Zar u klici demokratije nije anarhizam! Npr. slobodni izboru! Svaki pojedinac sam izražava svoju volju!

Monopol sile države sve se više dovodi u pitanje! Ali monopol se brani! Brane ga političke partije u kojima inače nema demokratije! Otuda je i razumljiv odgovor na pitanja: Zašto kapitalizam (ekonomija) stiže prije demokratije, odnosno zašto ekonomska tranzicija dolazi prije političke tranzicije)? „Značenje riječi demokratija je magličasto“ (Štiglic)

- 3) **Tehnologija** je izmijenila svijet! Ona utiče i na naše ponašanje i na naše razmišljanje! To je jedna od ploča na kojoj stojimo! (Šulc). Biolozi su dokazali da je mozak danas rođenog djeteta isti kao i mozak novorođenog djeteta prije 35.000 godina. Šta čini razliku među njima? Tehnologija i način života zasnovani na toj tehnologiji! Zahvaljujući tehnologiji postajemo i pametniji i vještiti od naših davnih predaka. Analogno, ni današnja država nije pametnija od srednjevjekovnih. Tehnologija je ta koja nas čini moćnijom, ali i koja je primorava da se mijenja, strukturno i pojavno! Srednjevjekovne države nisu zaostale i primitivne zbog ideje koju zastupaju. Oni su to, u odnosu na današnje uslove, zbog tehnologije i tehnoloških uslova u kojima su živjeli. Otuda, savremena država to nije zbog ideje koju kao država zastupa, već zbog tehnologije koju koristi i prilagođavanja toj tehnologiji! Da li se naša država prilagodila toj novoj tehnologiji? Internetu npr? Tehnologija je takva jedna anatema koja bi u Crnoj Gori trebalo da vodi ka mikrodržavi!
- 4) U knjizi „Moć protiv moći u doba globalizacije“ Ulrich Beck raspravlja o tom sukobu između **moći tržišta** i **moći države!** Veber je još prije više od 100 godina pisao da oslanjanja isključivo na silu države ili ekonomskog interesa (tržište) dovodi do nestabilne moći! Primjena sile je karakteristika politika kao što je miroljubivost za ekonomiju. Otuda ekonomija i politika slijede dvije različite logike!

Beck navodi da je ekonomski interes internacionalizovan (**globalizacija tržišta vodi ka nadnacionalnosti**). Da li se savremena država prilagođava novim uslovima? Da li je i dalje zadržala nacionalni karakter i klasične sadržaje politike? Da li i dalje insistira na tzv. ekonomskom patriotizmu i ekonomskom nacionalizmu? Kako, npr. objasniti sve jaču protekcionističku politiku u Crnoj Gori? Protekcionizam liči na ježa – na svaku promjenu se zatvara! Da li političari traže neko novo tržište, izvan nacionalne države? Kao što domaći

biznismeni i menadžeti moraju osvojiti šire tržište (izvan-nacionalno), to moraju raditi i političari!

Da li je u ovom trenutku nemogućnost političara da „prodaju“ svoje usluge na širem tržištu i prepoznaju signal sa tog tržišta i prenose ih na domaće tržište, ključno ograničenje ekonomske politike?

Sudar i konflikt između sve otvorenije ekonomije (globalnog tržišta) i još uvijek nedemokratske i zatvorene politike i države – jeste ključna prepreka makroekonomskom menadžmentu! Kako otvoriti politiku da bi spasli državu neophodnu za normalno funkcionisanje tržišta?

Sve ove četir anateme (haos, anarhizam, tehnologija i nads nacionalnost) zajednički stvaraju nobi ambijent u kome se odvija ta interakcija države i ekonomije, a koji je suštinski ispunjen **neizvjesnošću**! Neizvjesnost je uvijek postojala! Ali je ubrzanje promjena i brz prenos informacija neizvjesnost učinio svakominutnim saputnikom naših života, ali i svakominutnim saputnikom države!

Kako da država reguliše neizvjesnost? Kako da kontroliše neizvjesnot? Ovo pitanje je smusleno koliko i pitanj kako da se rukom uhvati zvuk ili melodija neke pjesme! To se ne može rukom! Niti mačem! Niti silom! Niti komisijom! Niti proglasom! Može samo specijalnim čulom - sluhom!

Da li država ima sluha za muziku tržišta? Ili taj svoj nedostatak prikriva tako što samo pokušava da svira... I račeruje publiku, odnosno investitore i preduzetnike!!!

10. LITERATURA

1. Bartholomew, James (2004), *The Welfare State*, Western, London
2. Canton, James (2006): *The Extreme Future*, Penguin Group, New York
3. Cronch , Colin (2007): *Postdemokracije*, Izvor, Zagreb
4. Ferguson, Adam (2005): *Esej o istoriji građanskog društva*, Glasnik, Beograd
5. Hajek, Fridrih von (2000): *Individualizam i ekonomski poredak*, FPN, Zagreb
6. Hazlitt, Henry (1969): *Man vs. The Welfare State*, Arlington House, New York
7. Hirschman, Albert (1992): *Rival Views of Market Society*, Harvard University Press
8. Hjum, Dejvid (2005): *Eseji o ekonomiji*, FPN, Zagreb
9. Hobs, Tomas (2004): *Levijatan ili građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Jesenski i Turk, Zagreb
10. Kymlicka, Will (2006): *Liberalizam, zajednica i kultura*, Deltakont, Zagreb
11. Manone, Pjer (2000): *Intelektualna istorija liberalizma*, Stubovi kulture, Beograd, str.13
12. Martines, Lauro (1979): *Power and Imagination, City-States in Renaissance*, John Hopkins University Press, Washington, DC
13. Međunarodna naučna konferencija: Crna Gora – mikrodržava, ISSP, Podgorica, juna 2001. godine
14. Ranch, Jonathan (1994): *Demosclerosis, the Silent Killer of American Government*, Times Books, New York
15. Rend, Ajn (2003): *Veličanstveni. izvor*, Stylos, Beograd, str.9
16. Swedberg, Richard (2005): *Ekonomska sociologija*, Mate, Zagreb
17. Veber, Maks (1986): *Protestantska etika*, Zagreb, Globus
18. Šumpeter, Josef (1986): *Kapitalizam, demokratija, socijalizam*, Globus, Zagreb

19. Vels, H.Dz. (1932): *Čovječanstvo, rad, blagostanje i sreća roda ljudskoga*, Narodno delo, Beograd
20. Vukotić, Veselin (2001): *Koncepcijske osnove novog ekonomskog sistema u Crnoj Gori*, ISSP, Podgorica

BIOGRAFIJA

Veselin Vukotić, osnivač i dekan Fakulteta za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, Univerziteta UDG, Podgorica; idejni tvorac i predsjednik Instituta za strateške studije i projekcije, Podgorica i naučni savjetnik u Institutu društvenih nauka, Beograd. Osnivač je i rukovodilac postdiplomskih studija „Preduzetnička ekonomija“. Aktivno učestvovao u koncipiranju novog ekonomskog sistema u Crnoj Gori. Član Mont Pelerin Society.